

BAUSMĖS SKYRIMO ASMENIUI, PIRMĄ KARTĄ TEISIAMAM UŽ NESUNKŲ ARBA APYSUNKĮ TYČINĮ NUSIKALTIMĄ, NUOSTATOS LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO JURISPRUDENCIJOJE

Gintaras Švedas

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedros vedėjas
profesorius habilituotas teisės mokslų daktaras
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 67

Straipsnyje analizuojamos bausmės skyrimo asmeniui, pirmą kartą teisiamam už nesunkų arba apysunkį tyčinį nusikaltimą (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 55 str.), nuostatos bausmių skyrimo taisyklių sistemoje ir jų taikymas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje.

Article deals with the rules for the imposition of a penalty upon a person prosecuted for the first time for a minor or less serious intentional crime (Article 55 of Criminal Code of Lithuania) within the system of sentencing rules and their application in jurisprudence of the Supreme Court of Lithuania.

Įvadas

Bausmės skyrimas – tai procesas, kurio metu teismas parenka bausmės rūšį ir jos dydį asmeniui, pripažintam kaltu padarius konkrečią nusikalstamą veiką. Bausmės skyrimo procesui priskirtinas ir „<...> lygtinis nuteisimas, atleidimas nuo bausmės, pataisymo ir saugumo priemonių skyrimas“ [41, p. 323], o Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) (*Valstybės žinios*, 2000, nr. 89-2741) požiūriu tai apimtų atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės ir bausmės tiek taikant baudžiamojo ar auklėjamojo poveikio priemones, tiek jų netaikant, taip pat bausmės vykdymo atidėjimą. Nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui turi būti paskirta

proporcinga ir teisinga bausmė, todėl šis procesas, kurio metu reikia įvertinti labai daug įvairių objektyvių ir subjektyvių aplinkybių, yra vienas iš sudėtingiausių ir svarbiausių baudžiamosios teisės įgyvendinimo stadijų.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad teisingumo principas įpareigoja vienodus faktus teisiškai vertinti vienodai ir draudžia iš esmės tokius pačius faktus savavališkai vertinti skirtingai (*Valstybės žinios*, 1996, nr. 9-228). Šiuo aspektu baudžiamosios teisės doktrinoje galima išskirti du griežčiausius požiūrius į bausmės skyrimą. Vienu atveju teigiama, kad bausmė turi priklausyti tik nuo padarytos nusikalstamos veikos, todėl visiems vienodą nusikals-

tamą veiką padariusiems asmenims turi būti paskirta vienoda bausmė. Antru atveju teigiama, kad kiekviena nusikalstama veika yra unikali tiek dėl savo požymių, tiek dėl ją padariusiojo asmenybės, todėl paskirta bausmė turi atspindėti individualius kaltininko bruožus¹. Pastaruoju metu beveik visuotinai pripažįstama, kad abu minėti požiūriai į bausmių skyrimą turi racionalumo, nes leidžia suvienodinti skiriamas bausmes ir atsižvelgti į kaltininko asmenybę, todėl daugelyje valstybių (pavyzdžiui, Austrijoje, Suomijoje, Švedijoje, Jungtinėje Karalystėje, Prancūzijoje, Ispanijoje, Vokietijoje ir kt.) siekiama derinti šias pozicijas. Reikia pažymėti kad ir Europos Tarybos Ministrų komitetas 1992 m. patvirtino rekomendaciją R. (92)17 „Dėl bausmių skyrimo nuoseklumo“ [3], kurioje (skatinant išvengti nusikaltimo ir bausmės disproporcijų) buvo pateikti esminiai principai, nustatantys bausmių reglamentavimo įstatymuose ir bausmių skyrimo taisykles, apibūdinantys atsakomybę lengvinančias ir sunkinančias aplinkybes bei jų įtaką bausmei, ir kt.

Lietuvos baudžiamųjų įstatymų teisėkūra pasirinko panašų kelią, nes BK įteisina bendrų ir specialių bausmės skyrimo taisyklių (nuostatų), leidžiančių teismui įvertinti ir nusikalstamą veiką, ir kaltininko asmenybę, grupę. Šioje grupėje yra ir bausmės skyrimo asmeniui, pirmą kartą teisiamam už nesunkų arba apysunkį tyčinį nusikaltimą, nuostatos (BK 55 str.), kurioms teismų praktikos apžvalgoje ir baudžiamosios teisės doktrinos analizėje skiriama nedaug dėmesio ir kuris iš esmės sutelkiamas į teorinį baudžiamojo įstatymo turinio atskleidimą [33, p. 310–312; 34, p. 256–259; 31, p. 56–57 ir kt.].

¹ Plačiau apie šiuos požiūrius į bausmės skyrimą žr.: [37, p. 170–176].

Daugiausia dėmesio šiame straipsnyje skiriama BK 55 straipsnio nuostatų bausmių skyrimo taisyklių sistemoje analizei ir atskleisti jų turinį baudžiamosios teisės teorijoje bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje.

1. Reikalavimai bausmių skyrimo taisyklių ir nuostatų sistemai bei tam tikroms jų rūšims

Baudžiamosios teisės doktrinoje visuotinai pripažįstama, kad bausmė turi būti proporcinga ir teisinga. Reikalavimas, kad bausmė būtų proporcinga, teisės literatūroje interpretuojamas pakankamai vieningai ir siejamas su nuostata, jog bausmės griežtumas (t. y. jos rūšis ir dydis) turi atitikti padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdį ir laipsnį.

O reikalavimo, kad bausmė būtų teisinga, interpretavimas yra ir platesnis, ir sudėtingesnis. Teisingumo principas, remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija, reiškia, kad už teisės pažeidimus valstybės nustatomos teisinio poveikio priemonės turi būti proporcingos (adekvačios) teisės pažeidimui, jos turi atitikti siekiamus teisėtus ir visuotinai svarbius tikslus. Konstitucinėje jurisprudencijoje pabrėžta, kad teisingumo principas neleidžia nustatyti už teisės pažeidimus tokių nuobaudų, bausmių, kurios būtų akiivaizdžiai neproporcingos (neadekvačios) teisės pažeidimui ir siekiamam tikslui; be to, kriminalinė bausmė turėtų derinti bausmę su žmogiškumu, pagarbos žmogui, jo orumui išsaugojimu, o bausmės tikslas būtų atkurti nusikaltimu pažeistą tvarką, užtikrinti žmonių saugumą ir resocializuoti nusikaltimą padariusį asmenį (*Valstybės žinios*, 1998, nr. 109-3004; 2004, nr. 15-465; 2005, nr. 131-4743).

Iš esmės analogišką poziciją formuoja ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kuris yra pabrėžęs, kad „kiekvienas nusikaltes asmuo turi teisę į teisingą bausmę, todėl vertinant konkrečios bylos aplinkybes teismui privalu atsižvelgti ne tik į tai, kad skiriama bausmė atitiktų įstatymo reikalavimus, bet turi atsižvelgti ir į nuostatas, skirtas bausmei individualizuoti, taip pat į nuostatas, įtvirtinančias teisingumo principo viršenybę“ (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-594/2005*). Taigi teisingumas reiškia, kad „<...> pripažintam kaltu asmeniui skiriama bausmė turi būti adekvati padarytai veikai: bausmė už nusikalstamą veiką turi atitikti tos veikos pavojingumo pobūdį ir laipsnį, be to, būtina atsižvelgti ir į nuteistojo asmenybės savybes, jo elgesį prieš nusikalstamos veikos padarymą, nusikalstamos veikos darymo metu ir po jos, į nukentėjusiojo elgesį ar jo poziciją bei visuomenės intereso reikšmę vykdant teisingumą“ (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-594/2005; Nr. 2K-7-45/2007; 2K-128/2008; 2K-428/2009*).

Baudžiamosios teisės doktrinoje galima išskirti keletą požiūrių į teisingą bausmę. Vienu atveju teigiama, kad bausmės teisingumą rodo būtent jos atitiktis nusikaltimo pavojingumui [35, p. 8–9; 32, p. 95 ir kt.]. Antru atveju teigiama, kad teisingai bausmei svarbiausia yra ne tai, ką asmuo padarė, bet jo asmenybė ir tai, kas reikalinga jos resocializacijai [28, p. 387–388; 40, p. 83]. Kai kurie autoriai nurodo, kad „<...> teisingos bausmės prielaidas kuria Seimas“ [35, p. 8], arba „<...> pagal teisingumo principą reikia <...> išsiaiškinti, ar taikomas įstatymas atitinka Konstitucijoje

įtvirtintas nuostatas, nepažeidžia žmogaus teisių ir laisvių, ir t. t.“ [32, p. 98]. Šio straipsnio autoriaus nuomone, teisingos bausmės turinį reikėtų interpretuoti plačiau, nes, be paminėtų aspektų (nusikalstamos veikos pavojingumo ir kaltininko asmenybės), jis apima ir teisėtumą (gali būti skiriama tik įstatyme numatyta bausmė; jos dydis privalo atitikti įstatyme numatytas ribas; ji skiriama laikantis baudžiamojo proceso reikalavimų ir t. t.), ir humanizmą (skiriama bausme negalima žmogaus kankinti, siekti sukelti fizinių kančių ar žeminti jo orumą ir t. t.), ir individualizavimą (bausmė ir jos dydis skiriamas konkrečiam asmeniui atsižvelgiant į jo savybes; ji skiriama siekiant įstatyme nustatytų bausmės tikslų ir t. t.), ir ekonomiškumą (turi būti skiriama minimali bausmė, būtina bausmės tikslams pasiekti, ir t. t.). Be to, teisinga bausmė turi būti siejama ir su visuomenės interesu, kuris leistų į skiriamą bausmę pažiūrėti ne vien per nusikalstamos veikos ir kaltininko asmenybės prizmę, bet leistų įvertinti ir visuomenėje vyraujančias moralines nuostatas bei visuomenės teisingumo jausmą [33, p. 267].

Taigi, konstitucinė ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencija, baudžiamosios teisės doktrina gana vieningai deklaruoja, kad teisingai bausmei būtinas toks bausmių ir jų skyrimo reglamentavimas, kuris sudarytų galimybę teismui jas taikant atsižvelgti į konkrečias baudžiamojoje byloje nustatytas aplinkybes ir individualizuoti kaltininko baudžiamąją atsakomybę. Remiantis būtent šiuo kriterijumi galima įvertinti Lietuvos BK VIII skyriuje „Bausmės skyrimas“ numatytą bausmių (taikomų fiziniams asmenims) skyrimo taisyklių ir nuostatų sistemą². Autoriaus nuo-

² Palyginti pabrėžtina, kad Lietuvos Respublikos

mone, šią sistemą sudaro dvylika bausmių skyrimo taisyklių ir nuostatų: 1) bendrieji bausmės skyrimo pagrindai (BK 54 str. 1 ir 2 dalis); 2) bausmės skyrimas, kai sankcijoje numatyta bausmė prieštarauja teisingumo principui (BK 54 str. 3 dalis); 3) bausmės skyrimas asmeniui, pirmą kartą teisiamam už nesunkų arba apysunkį tyčinį nusikaltimą (BK 55 str.); 4) bausmės skyrimas recidyvistui už tyčinio nusikaltimo padarymą (BK 56 str.); 5) bausmės skyrimas už rengimąsi ir pasikėsinimą padaryti nusikalstamą veiką (BK 57 str.); 6) bausmės skyrimas nusikalstamos veikos bendrininkams (BK 58 str.); 7) bausmės skyrimas, kai yra atsakomybę lengvinančių ir (ar) sunkinančių aplinkybių (BK 61 str. kartu su BK 59 ir 60 str.); 8) švelnesnės, negu įstatymo numatyta, bausmės skyrimas (BK 62 str.); 9) bausmės skyrimas už kelias nusikalstamas veikas (BK 63 ir 65 str.); 10) bausmės skyrimas, kai neatlikus bausmės padaryta nauja nusikalstama veika (BK 64 ir 65 str.); 11) bausmės skyrimas bylą išnagrinėjus supaprastinto proceso tvarka ar atlikus sutrumpintą įrodymų tyrimą (BK 64(1) str.) ir 12) bausmės skyrimas, kai asmeniui buvo taikytas kardomasis kalinimas (suėmimas) (BK 66 str.).

Bausmių skyrimo taisyklėmis šio straipsnio autorius pripažįsta tokias baudžiamojo įstatymo formuluotes, kurios nesuteikia teismui plačios diskrecijos parenkant bausmės rūšį ir (arba) jos dydį, pavyzdžiui, BK 56 straipsnio 2 dalies formuluotė, nustatanti, kad „pavojingam recidyvistui už tyčinį nusikaltimą skiriama griežtesnė negu straipsnio sankcijoje už padarytą nusikaltimą nustatytos laisvės

atėmimo bausmės vidurkis bausmė“, ir pan. O bausmių skyrimo nuostatomis šio straipsnio autorius pripažįsta tokias baudžiamojo įstatymo formuluotes, kurios suteikia teismui platesnę diskreciją parenkant bausmės rūšį ir (arba) jos dydį, pavyzdžiui, BK 58 straipsnio 2 dalies formuluotė, nustatanti, kad „organizuotos grupės nariams už nusikaltimo padarymą paprastai skiriama griežtesnė bausmė negu bendrininkų grupės nariams“, ir pan. Be to, visos bausmių skyrimo taisyklės ir nuostatos gali būti skirstomos į bendras (taikomas iš esmės visiems bausmių skyrimo atvejams, pavyzdžiui, bendrieji bausmės skyrimo pagrindai (BK 54 str. 1 ir 2 dalys) ir specialias (taikomas tik tam tikriems įstatymo numatytiems bausmių skyrimo atvejams, pavyzdžiui, bausmės skyrimo asmeniui, pirmą kartą teisiamam už nesunkų arba apysunkį tyčinį nusikaltimą, nuostatos (BK 55 str.). Vertinant Lietuvos BK numatytą bausmių skyrimo taisyklių ir nuostatų sistemą bei tam tikras jų rūšis, galima pritarti nuomonei, jog baudžiamasis įstatymas suteikia „teismui realią galimybę vykdyti teisingumą ir tinkamai individualizuoti bausmę kiekvienoje byloje“ [35, p. 8].

2. Bausmės skyrimo asmeniui, pirmą kartą teisiamam už nesunkų arba apysunkį tyčinį nusikaltimą, nuostatų taikymo sąlygos ir probleminiai aspektai

Bendriausiu požiūriu bausmės skyrimas yra retrospektyvus padarytos nusikalstamos veikos įvertinimas bei perspektyvi prevencijos prognozė, todėl pagrindiniu kriterijumi teismui parenkant bausmės rūšį ir jos dydį turėtų būti nusikalstamą veiką

BK, galiojusiame iki 2003 m. gegužės 1 d., bausmės skyrimui buvo skirtas tik vienas straipsnis, nustatantis bendruosius bausmės skyrimo pradmenis.

padariusio kaltininko asmenybė, nusikalstamos veikos aplinkybės, apibūdinančios kaltininką, ir atsakomybę sunkinančios bei lengvinančios aplinkybės. O nusikalstamos veikos pavojingumą įvertinti turi įstatymų leidėjas, konstruodamas BK specialiosios dalies straipsnio sankciją³ ir (arba) numatydamas specialias bausmės skyrimo taisykles arba nuostatas⁴. Asmenys, teisiami pirmą kartą už nusikalstamas veikas, kurių pavojingumas nėra didelis, paprastai neturėtų būti izoliuojami nuo visuomenės, o bausmių skyrimo politika turi būti orientuota į dažnesnį su laisvės atėmimu nesusijusių bausmių taikymą. Lietuvos įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į šį principinį baudžiamosios politikos postulata, BK 55 straipsnyje numatė nuostatą, pagal kurią teismas asmenims, pirmą kartą teisiamiems už nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą, paprastai turi skirti su laisvės atėmimu nesusijusias bausmes.

Baudžiamajame įstatyme vartojama sąvoka „paprastai skiria su laisvės atėmimu nesusijusias bausmes“ reiškia, kad įstatymų leidėjas tipine bausme asmeniui, kuris yra pirmą kartą teisiamas už nesunkaus ar apysunkio tyčinio nusikaltimo padarymą, laiko su laisvės atėmimu nesusijusią bausmę. Būtent tokios bausmės paskyrimas paprastai leidžia įgyvendinti BK 41 straipsnyje įtvirtintą bausmės paskirtį (tikslus). Pažymėtina, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje pabrėžiama, jog BK nėra imperatyvios nuostatos asmeniui, kuris yra pirmą kartą teisiamas už nesunkaus ar apysunkio tyčinio nusikaltimo padarymą, skirti tik bausmes, nesusijusias su

laisvės atėmimu (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-277/2011*), tačiau laisvės atėmimo bausmė tokiam asmeniui gali būti skiriama tik motyvuojant sprendimą. Laisvės atėmimo bausmė skiriama tik tada, kai teismas prieina prie išvados, kad ši bausmė, atsižvelgiant į padaryto nusikaltimo aplinkybes, kaltininko asmenybę ir bausmės paskirtį, yra teisingiausia bausmė. Taigi teismo motyvacija turi būti pagrįsta bausmės tikslų pasiekimu ir aplinkybėmis, susijusiomis su padaryto nusikaltimo pavojingumu ir kaltininko asmenybe (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-138/2011; Nr. 2K-70/2012*).

Tiek baudžiamosios teisės doktrinoje [33, p. 310], tiek Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje (pavyzdžiui, *Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-157/2005*) nurodoma, kad BK 55 straipsnio nuostatos taikomos, jei nustatomos šios trys, vienu metu egzistuojančios sąlygos:

„1) asmuo padarė nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą;

2) už padarytą nusikalstamą veiką asmuo teisiamas pirmą kartą;

3) BK specialiosios dalies straipsnio, pagal kurį asmuo teisiamas, sankcijoje alternatyviai su laisvės atėmimo bausmėmis yra numatytos bausmės, nesusijusios su laisvės atėmimu.“

2.1. Asmuo padarė nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą

Pirmosios sąlygos – nesunkaus arba apysunkio tyčinio nusikaltimo turinį atskleidžia BK 11 straipsnio 3 ir 4 dalys,

³ Apie BK specialiosios dalies straipsnių sankcijų sudarymą ir jų rūšis plačiau žr.: [38, p. 7–21].

⁴ Apie specialias bausmės skyrimo taisykles arba nuostatas plačiau žr.: [31, p. 51–69; 37, p. 175–176 ir pan.].

kurios nustato, jog „nesunkus nusikaltimas yra tyčinis nusikaltimas, už kurį baudžiamajame įstatyme numatyta didžiausia bausmė neviršija trejų metų laisvės atėmimo“, o apysunkis nusikaltimas – „<...> tyčinis nusikaltimas, už kurį baudžiamajame įstatyme numatyta didžiausia bausmė viršija trejus metus laisvės atėmimo, bet neviršija šešerių metų laisvės atėmimo“. Kita vertus, ši sąlyga turi ir probleminių aspektų. Pirmiausia baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų jurisprudencijoje buvo atkreiptas dėmesys į baudžiamojo įstatymo spragą, nes šioje sąlygoje įstatymų leidėjas nenumatė mažiau pavojingos nusikalstamos veikos – neatsargaus nusikaltimo [34, p. 259].

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, užpildydamas šią spragą, nurodė, „kadangi neatsargus nusikaltimas savo pavojingumu paprastai prilygsta nesunkaus ar apysunkio nusikaltimo pavojingumui, tai ir už neatsargaus nusikaltimo padarymą pirmą kartą teisiamam asmeniui turėtų būti skiriama ne laisvės atėmimo bausmė“ (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-555/2007*). Kitoje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad asmenims, padariusiems neatsargų nusikaltimą, BK 55 straipsnio nuostatos galioja tik tuo atveju, jei baudžiamojo įstatymo sankcijoje už neatsargų nusikaltimą numatytas laisvės atėmimo bausmės maksimumas prilygsta laisvės atėmimo bausmės maksimaliam dydžiui, baudžiamajame įstatyme nustatytam už nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą, t. y. neviršija šešerių metų (BK 11 str. 3, 4 dalys). Asmenims, teisiamiems už kitų kategorijų nusikalstamas veikas ar už neatsargų nusikaltimą, už kurį baudžiamasis įstatymas numato

laisvės atėmimo bausmę daugiau kaip šešeriems metams, BK 55 straipsnio nuostatos teismui nėra privalomos (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-32/2009*).

Vienas iš tokios Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijos⁵ aspektas – maksimalus šešerių metų laisvės atėmimo bausmės dydis, kurį peržengus nebegalima taikyti BK 55 straipsnio nuostatų, kelia tam tikrų abejonių. Pabrėžtina, kad neatsargūs nusikaltimai pagal BK straipsnių sankcijose numatytus laisvės atėmimo bausmės maksimalius dydžius į grupes neskirstomi ir sudaro vieną neatsargių nusikaltimų grupę. Be to, kai kurių kitų BK numatytų institutų (pavyzdžiui, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko (BK 38 str.), atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, kai yra atsakomybę lengvinančių aplinkybių (BK 39 str.), arba atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą (BK 40 str.) ir pan.) taikymas siejamas su tam tikromis nusikaltimų grupėmis, tarp kurių yra nesunkūs ir apysunkiai tyčiniai nusikaltimai, taip pat neatsargūs nusikaltimai nepriklausomai nuo baudžiamajame įstatyme numatyto laisvės atėmimo bausmės maksimalaus dydžio. Šio straipsnio autoriaus nuomone, sisteminis baudžiamojo įstatymo aiškinimas leidžia teigti, kad BK 55 straipsnio nuostatos galėtų būti taikomos visų neatsargių nusikaltimų (nepriklausomai nuo už juos baudžiamajame įstatyme numatyto laisvės atėmimo bausmės maksimalaus dydžio) grupei.

Baudžiamosios teisės doktrinoje nurodoma, kad BK tiesiogiai nenumatyta,

⁵ Tokiai jurisprudencijai pritaria (o ir ją formuoja) ir kai kurie Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjai mokslininkai, pavyzdžiui, V. Piesliakas [34, p. 260].

tačiau rekomenduotina svarstyti galimybę skirti su laisvės atėmimu nesusijusias bausmes ir tais atvejais, kai asmuo padaro kelis nesunkius ar apysunkius tyčinius nusikaltimus, tačiau viena veika (idealią nusikaltimų sutaptį), arba naujas nusikaltimas nėra susijęs su anksčiau padaryta veika ir kokybiškai yra kitokio pobūdžio, pavyzdžiui, skiriasi veikų objektai, kaltės formos ir pan. (pavyzdžiui, asmuo neteisėtai atima laisvė (BK 146 str.), o vėliau dar melagingai praneša apie nebūtą nusikaltimą (BK 236 str.) ir pan.) [33, p. 311]. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencija patvirtino šias teorines nuostatas (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-88/2008*).

Baudžiamosios teisės doktrina ir susiklosčiusi teismų praktika vadovaujasi nuostata, kad BK 55 straipsnio reikalavimai paprastai taikomi skiriant bausmę asmeniui, pirmą kartą teisiamam už vieną nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą [33, p. 310]. Kita vertus, jeigu asmuo pirmą kartą teisiamas už kelis nesunkius ar apysunkius tyčinius nusikaltimus, teismas gali svarstyti, ar įmanoma skirti su laisvės atėmimu nesusijusias bausmes (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-414/2005*). Taigi ir tuo atveju, jeigu asmuo pirmą kartą teisiamas už kelis nesunkius ar apysunkius nusikaltimus, teismas taip pat pirmiausia turėtų apsvarstyti galimybę skirti už šiuos nusikaltimus kitą nei laisvės atėmimo bausmę, o skirdamas laisvės atėmimo bausmę – nuosprendyje išdėstyti šios bausmės skyrimo motyvus. Be to, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pažymėjęs, kad BK 55 straipsnis neužkerta kelio teismui skirti kaltininkui, kuris pada-

ro kelis nesunkius (ar apysunkius) ir sunkų nusikaltimą, sudarančius idealią nusikaltimų sutaptį, už šiuos nusikaltimus (pavyzdžiui, jeigu už jų padarymą atitinkamų BK specialiosios dalies straipsnių sankcijose alternatyviai su laisvės atėmimo bausme yra numatytos kitos bausmės) kitas nei laisvės atėmimo bausmes. Aišku, ir šiuo atveju teismas, atsižvelgdamas į padarytų nusikalstamų veikų pavojingumą, kaltininko asmenybę, kitas reikšmingas bylos aplinkybes, turi įvertinti, ar, paskyrus kitas nei laisvės atėmimo bausmes, bus įgyvendinta bausmės paskirtis ar tokia bausmė bus teisinga (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-129/2012*). O idealiosios sutapties, kurią sudarė ir vienas labai sunkus nusikaltimas, ir realiosios sutapties, kurią sudarė dešimt nusikaltimų, atveju pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudenciją BK 55 straipsnio nuostatos negali būti taikomos (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis baudžiamosiose bylose Nr. 2K-420/2007, Nr. 2K-88/2008; Nr. 2K-181/2011; Nr. 2K-277/2011*).

2.2. Asmuo už padarytą nusikalstamą veiką teisiamas pirmą kartą

Antrosios sąlygos esmę sudaro reikalavimas, kad asmuo už padarytą nusikalstamą veiką būtų teisiamas pirmą kartą. Baudžiamosios teisės doktrina skiria faktinį ir teisinį „pirmą kartą“ [34, p. 257]. Teisiškai pirmą kartą teisiamu asmeniu pripažįstamas ir toks asmuo, kuris faktiškai gali būti teisiamas ir nebe pirmą kartą, tačiau jau išnykus prieš tai buvusių teistumų teisiniams padariniams. Asmuo laikytinas teisiškai teisiamu pirmą kartą, jei:

„1) dėl savo padarytos nusikalstamos veikos traukiamas baudžiamojon atsakomybėn pirmą kartą;

2) dėl anksčiau padaryto baudžiamojo nusižengimo asmuo buvo nuteistas ir atliko bausmę;

3) dėl anksčiau padaryto nusikaltimo buvo nuteistas, atliko bausmę ir jo teistumas išnyko ar panaikintas;

4) buvo nuteistas už ankstesnės nusikalstamos veikos padarymą, tačiau pritaikius amnestiją arba suteikus malonę atleistas nuo visos ankstesniu nuosprendžiu paskirtos bausmės (ir jo teistumas išnyko ar buvo panaikintas);

5) dėl anksčiau padarytos nusikalstamos veikos atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės: a) remiantis BK 36, 37, 39, 39¹, 93 straipsnių numatytais pagrindais; b) pagal BK 40 straipsnį, jei per vienerius metus nepadarė naujos nusikalstamos veikos; c) pagal BK 38 straipsnį, jei per vienerius metus nepadarė naujos nusikalstamos veikos ir vykdė teismo patvirtintą susitarimą dėl žalos atlyginimo sąlygų ir tvarkos“ [33, p. 310–311].

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas teismų praktikos skiriant bausmes apžvalgoje [4] iš esmės nurodo tuos pačius atvejus ir pažymi, kad pirmą kartą teisiamu asmeniu teismų praktikoje laikomas asmuo, kuris neturi teistumo (teistumas yra išnykęs, panaikintas, kaltinamasis ir nukentėjęsysis susitaikė ir pan.).⁶ Šios pozicijos Lietuvos

⁶ Pažymėtina, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra aiškinęs ir pirmą kartą padariusio nusikalstamą veiką asmens sampratą pagal BK 93 straipsnį. Šiuo aspektu Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija išaiškino, kad „pagal BK 93 straipsnį asmuo laikomas pirmą kartą padariusiu nusikalstamą veiką, jeigu pripažįstama, kad jis, nebūdamas anksčiau nusikaltęs, yra padaręs tik vieną nusikalstamą veiką arba kelias nusikalstamas veikas, kurios viena kitos atžvilgiu nėra pakartotinės ir sudaro idealiąją

Aukščiausiasis Teismas laikosi ir atskirose bylose, pavyzdžiui, pabrėžiama, kad BK 55 straipsnio nuostatos turi būti taikomos ir tuo atveju, jei kaltininkas nusikaltimo padarymo metu teistumo neturėjo, nors vėliau kitu nuosprendžiu buvo nuteistas už kitas nusikalstamas veikas (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-324/2008*).

2.3. Straipsnio, pagal kurį asmuo teisiamas, sankcijoje alternatyviai su laisvės atėmimo bausmėmis yra numatytos bausmės, nesusijusios su laisvės atėmimu

Trečioji sąlyga – straipsnio, pagal kurį asmuo teisiamas, sankcijoje alternatyviai su laisvės atėmimo bausmėmis turi būti numatyta bausmė, nesusijusi su laisvės atėmimu, nėra *expressis verbis* įvardyta BK 55 straipsnyje. Kita vertus, sistemiškai aiškinant BK, ši sąlyga turi būti nustatyta, nes jei straipsnio sankcijoje yra numatytos tik bausmės, nesusijusios su laisvės atėmimu (pavyzdžiui, BK 177 str. numatyta, kad as-

sutaptį. Kartu plenarinė sesija atkreipia dėmesį į tai, kad svarstant klausimą, ar asmuo nusikalto pirmą kartą, būtina turėti galvoje, jog ankstesnės nusikalstamos veikos padarymo faktas tam tikromis aplinkybėmis praranda savo teisinę reikšmę ir leidžia teigti, kad asmuo, vėliau padaręs kitą veiką, nusikalto pirmą kartą. Tokia išvada galima, kai dėl ankstesnės nusikalstamos veikos kilęs baudžiamasis teisinis santykis jau yra visiškai pasibaigęs, pavyzdžiui: nors asmuo padarė dvi pakartotines veikas, tačiau dėl pirmosios suėjo patraukimo baudžiamojon atsakomybėn senaties terminas; asmuo už anksčiau padarytą nusikaltimą buvo nuteistas, tačiau teistumas yra išnykęs ar panaikintas; asmuo anksčiau buvo nuteistas už baudžiamojo nusižengimo padarymą ir atliko paskirtą bausmę; asmuo anksčiau buvo nuteistas už nusikalstamą veiką ir nors bausmės neatliko, tačiau suėjo apkaltinamojo nuosprendžio vykdymo senaties terminas; <...> ir pan.“ (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-85/2008*).

muo, kuris trukdo profesinių sąjungų veiklai, baudžiamas viešaisiais darbais, bauda arba laisvės apribojimu), teismas privalo, nesiremdamas BK 55 straipsniu, už tokių veikų padarymą skirti tik su laisvės atėmimu nesusijusią bausmę. Baudžiamosios teisės doktrinoje [33, p. 311] ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje nusistovėjo nuostata, kad „jei BK straipsnio sankcija numato tik laisvės atėmimo bausmę, pavyzdžiui, už kolaboravimą (BK 120 str.), skirti bausmę, nesusijusią su laisvės atėmimu, galima tik nustačius švelnesnės, negu įstatymo numatyta, bausmės skyrimo sąlygas (BK 62 str.) arba kai BK straipsnio sankcijoje numatytos bausmės paskyrimas aiškiai prieštarautų teisingumo principui (BK 54 str. 3 dalis)“ (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-83/2012*).

Su laisvės atėmimu nesusijusi bausmė – bausmė, kurios turinyje nenumatytas laisvės atėmimas. Tokia bausmė yra viešieji darbai, bauda ir laisvės apribojimas. Baudžiamosios teisės doktrinoje rekomenduota pagal BK 55 straipsnį prie nesusijusių su laisvės atėmimu bausmių priskirti ir areštą [33, p. 311; 34, p. 256].

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas parėmė šią teorinę nuostatą ir pabrėžė, kad „nors areštas BK 49 str. ir apibrėžiamas kaip trumpalaikis laisvės atėmimas, tačiau įstatyme aptarta arešto atlikimo tvarka, vieta, galima trukmė leidžia daryti išvadą, kad areštas yra visai kitokio pobūdžio, t. y. žymiai švelnesnė bausmė nei terminuotas laisvės atėmimas ar laisvės atėmimas iki gyvos galvos, todėl tokios bausmės skyrimas asmeniui, pirmą kartą teisiamam už nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą, yra visiškai pateisinamas“.

Motyvuoti sprendimą dėl bausmės paskyrimo asmeniui, pirmą kartą teisiamam už nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą, teismas privalo tik tuo atveju, kai tokiam asmeniui yra skiriama terminuoto laisvės atėmimo bausmė, todėl, pirmosios instancijos teismo nuosprendyje nemotyvuojant arešto bausmės paskyrimo pagrįstumo, baudžiamojo įstatymo reikalavimai nebuvo pažeisti (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-711/2005; Nr. 2K-465/2009; Nr. 2K-357/2010*).

Reikia paminėti ir tai, kad baudžiamosios teisės doktrinoje [35, p. 9–10] ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teismų praktikos apžvalgoje pagrįstai kritikuojama tokia jurisprudencija, kai teismai, taikydami BK 55 straipsnio nuostatas, paskiria laisvės atėmimo bausmę, tačiau jos vykdymą, vadovaujantis BK 75 arba 92 straipsniu, atideda [4]. Antai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pabrėžė, kad „<...> visais atvejais, o ypač skiriant bausmę asmeniui, pirmą kartą teisiamam už nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą, kai BK specialiosios dalies straipsnio sankcija numato ne tik laisvės atėmimą, bet ir kitas alternatyvias bausmes, teismas neturėtų skirti laisvės atėmimo bausmės ir atidėti jos vykdymą“ (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-138/2011*). Tokia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija leidžia daryti išvadą, kad teismas BK 75 straipsnį turi taikyti tik tais atvejais, kai BK specialiosios dalies straipsnio sankcija nesuteikia galimybės pasirinkti kitų alternatyvių bausmių, o baudžiamosios bylos aplinkybės ir kaltininko asmenybė leidžia manyti, kad bausmės tikslai gali būti pasiekti be realaus laisvės atėmimo bausmės atlikimo.

Išvados

Apibendrinant straipsnį galima padaryti tokias esmines išvadas:

1. Konstitucinė ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencija, baudžiamosios teisės doktrina pakankamai vieningai deklaruoja, kad teisingai bausmei būtinas toks bausmių ir jų skyrimo reglamentavimas, kuris sudarytų galimybę teismui jas taikant atsižvelgti į konkrečias baudžiamojoje byloje nustatytas aplinkybes ir individualizuoti kaltininko baudžiamąją atsakomybę.
2. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas tinkamai taiko BK 55 straipsnio nuostatas, sėkmingai užpildydamas baudžiamojo įstatymo spragas ir

spręsdamas teismų praktikoje kylančius probleminius aspektus.

3. BK 55 straipsnio nuostatos, remiantis sisteminiu baudžiamojo įstatymo aiškinimu, galėtų būti taikomos visų neatsargių nusikaltimų (neatsižvelgiant į už juos numatytą laisvės atėmimo bausmės maksimalų dydį) grupei.
4. Baudžiamosios teisės doktrina ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencija pagrįstai ir pakankamai vieningai pagal BK 55 straipsnį prie nesusijusių su laisvės atėmimu bausmių priskiria ir areštą, o pirmą kartą teisiamu asmeniu pripažįsta asmenį, kuris faktiškai teisiamas pirmą kartą arba teisiamas nebe pirmą kartą, tačiau jau išnykus prieš tai buvusių teistumų teisiniais padariniais.

LITERATŪRA

I. Teisės aktai ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika

1. *Lietuvos Respublikos Konstitucija*. Vilnius, 2002.
2. *Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas*. Vilnius, 2013.
3. *Consistency in sentencing*. Strasbourg, 1993.
4. Teismų praktikos skiriant bausmes (BK 54–64 straipsniai) apžvalga. *Teismų praktika*, 2007, nr. 27/2.
5. Teismų praktikos atidedant paskirtųjų bausmių vykdymą apžvalga. *Teismų praktika*, 2008, nr. 28.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-157/2005.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-414/2005.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-594/2005.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-711/2005.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-45/2007.
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-420/2007.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-555/2007.
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-88/2008.
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-324/2008.
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-128/2008.

16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-85/2008.
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-32/2009.
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-428/2009.
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-465/2009.
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-357/2010.
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-138/2011.
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-181/2011.
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-277/2011.
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-70/2012.
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-83/2012.
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-129/2012.
30. BIELIŪNAS, E. Sankcijos įtaka nusikalstamų veikų kvalifikavimui. Iš *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai, rinkinys. Vilnius, 2011.

II. Specialioji literatūra

31. DAPŠYS, A.; MISIŪNAS, J.; ČAPLINSKAS, A. *Baumės individualizavimo teisinės problemos. Baudžiamojo įstatymo normų ir jų taikymo teismų praktikoje sisteminė analizė*. Vilnius, 2008.
32. GUMULIAUSKAS, A. Teisingumo principas ir jo reikšmė naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. *Teisė*, 2003, t. 48.
33. ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1–98 straipsniai)*. Vilnius, 2004.
34. PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga*. Vilnius, 2008.
35. PIESLIAKAS, V. Baumės individualizavimas ir teisingumo principo įgyvendinimas skiriant bausmes. *Jurisprudencija*, 2008, nr. 11 (113).
36. PIESLIAKAS, V. Bausmių skyrimo nuostatų tobulinimo problemos. *Teisės problemos*, 1996, nr. 2.
37. ŠVEDAS, G. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius, 2006.
38. ŠVEDAS, G. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnių sankcijų sudarymo probleminiai aspektai. *Teisė*, 2011, t. 79.
39. ŠULIJA, G. Bausmių skyrimo nuostatų konkretinimo problemos naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. *Teisė*, 2003, t. 48.
40. ШАРГОРОДСКИЙ, М. *Наказание, его цели и эффективность*. Ленинград, 1973.
41. ЖАЛИНСКИЙ, А. *Современное немецкое уголовное право*. Москва: Проспект, 2004.
27. ABRAMAVIČIUS, A.; MICKEVIČIUS, D.; ŠVEDAS, G. *Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje*. Vilnius, 2005.
28. ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vilnius, 2003.
29. *Baudžiamųjų sankcijų darna. Sistemos sukūrimo prielaidos*. Vilnius, 1998.

IMPOSITION OF A PENALTY UPON A PERSON PROSECUTED FOR THE FIRST TIME FOR A MINOR OR LESS SERIOUS INTENTIONAL CRIME IN THE JURISPRUDENCE OF SUPREME COURT OF LITHUANIA

Gintaras Švedas

S u m m a r y

Article deals with the rules for the imposition of a penalty upon a person prosecuted for the first time for a minor or less serious intentional crime (Article 55 of Criminal Code of Lithuania (further – CC)) within the system of sentencing rules and their application in jurisprudence of the Supreme Court of Lithuania.

The doctrine of the criminal law provides that the imposed penalty must be proportional and right. The requirement that the penalty would be proportional is related with the attitude, that punishment (its kind and harshness) should match the dangerousness of the crime. In the authors opinion the content of the right penalty consists of the legality (only the penalty which is provided in the law could be imposed; its size should be as it provided in the law; it should be imposed by the requirements of the criminal process and etc.) and humanism (the penalty shouldn't consist of the torment of human, with the pursuit of the travail and with the humiliation of the dignity and etc.) and individualism (the penalty and its size

should be imposed to the particular person considering to his internal; it should be imposed in pursuance of the purposes of the law and etc.) and economy (should be imposed the minimal penalty for the achieve of the necessary purpose of the penalty and etc.).

Individuals who have tried for the first time for the commission of the non-serious offenses would not normally be isolated from society, and sentencing policy must be focused on the growing use of non-custodial punishment. Lithuanian legislator, having regard to this principle of criminal policy postulate, provide in Article 55 of CC the rules for the imposition of a penalty upon a person prosecuted for the first time for a minor or less serious intentional crime.

Lithuanian Supreme Court properly applied provisions of the Article 55 of the CC successfully completing the gaps of criminal law and deciding problematic aspects arising from the jurisprudence of the courts.

Įteikta 2013 m. rugsėjo 27 d.

Priimta publikuoti 2013 m. lapkričio 29 d.